

Inhoud

Proloog II

Vroege herinneringen	33
Het Waterlandse dorp	69
Het zwarte voorjaar	95
Lost Soul	123
De zoektocht naar vader	161
Long Beach	193
Donkere tijden	213
Hoe vrij is vrij?	259
De laatste reis	331
Epiloog	353

Ien foar ien

Ien foar ien ferlitte myn freonen it doarp.
Earst driigje hja in deimannich, en gean noch ris de wegen
fan har jonkheid,
Dan reizgje se ôf foargoed.
Hja komme net werom; hoe soenen hja ek?
Hja gean faninoar en wurde oer wrâlden ferspraat.
Sa wurdt it doarp my in frjemd plak;
De huzen doar ik net mear yn 'e eagen sjen,
Kâld strykt de wyn om 'e hoeken.

Noch ien âld man bewarret al it libben;
Soms ferhellet er fan de fiten fan syn jeugd, fan de see en it
romme fjild.
–Mei it âld minske hat er jong west. Jûns binne hja mei-inoar
de geafeart del riden;
Heech stie de moanne en donker lei it iis tusken de blanke
wâlen.–
Hy is noch sterk en in fêste húsman,
Mar as it lot it seit sil er syn hûs ferlitte;
Dan is it doarp útstoarn en allinne de skimen kinn' ús
tasprekke.

OBE POSTMA

Eén voor één

Eén voor één verlaten mijn vrienden het dorp.
Eerst dralen ze een dag of wat, en gaan nog eens de wegen
van hun jeugd,
Dan reizen ze af, voorgoed.
Ze komen niet terug; hoe zouden ze ook?
Ze gaan uiteen en worden over werelden verspreid.
Zo wordt het dorp mij een vreemd oord;
De huizen durf ik niet meer in de ogen zien,
Koud strijkt de wind om de hoeken.

Nog één oud man bewaart al het leven;
Soms verhaalt hij van de streken van zijn jeugd, van de zee en
het ruime veld.
–Met mamaatje is hij jong geweest. ’s Avonds zijn ze samen
de dorpsvaart afgeschaatst.
Hoog stond de maan en donker lag het ijs tussen de blanke
oever.–
Hij is nog sterk en een flinke boer,
Maar als het lot het zegt zal hij zijn huis verlaten;
Dan is het dorp uitgestorven en alleen de schimmen kunnen
ons toespreken.

Vertaling uit het Fries: Jabik Veenbaas

PROLOOG

I

Was ik maar in Oakville gebleven. Maar nee, ik had me laten overhalen en vloog naar Calgary. Na lang zoeken vond ik in de nok van een kolossale tribune mijn stoelnummer, 12.614, waar ik zicht had op tienduizenden toeschouwers. De woensdagvoorstelling was al weken uitverkocht, maar net de stoel links van mij, nummer 12.615, was onbezet gebleven. Die gapende lege plaats naast mij onderging ik als onverdraaglijk. Hier had mijn vrouw moeten zitten.

Het waren mijn kinderen en kleinkinderen die me zover hadden gekregen alleen naar de Calgary Stampede te reizen. Een presentje voor m'n drieëntachtigste verjaardag: een arrangement voor een week Calgary Stampede, het grootste rodeofestival van Canada. Een retourvlucht Toronto-Calgary, eerste klas nog wel, met hotelovernachtingen, tribunekaartjes en ga zo maar door.

Ruim een jaar eerder was mijn vrouw me ontvallen, en de oude mocht natuurlijk niet vereenzamen. Maar wat moest ik vanavond? In m'n eentje wat *downtown* rondhangen? Daar waar alleen whiskey en nostalgie werd geschonken? De Sixty-four heette de tent. Langer dan een halve eeuw geleden, toen het nog een bodega was, had ik er al met mijn Shirley gedanst. Om de kaartjes voor het optreden van Bing Crosby te kunnen betalen, hadden we onze eerste oude Chevrolet verkocht. We dansten op 'True Love' met de armen om elkaar heen; zongen 'Long Ago and Far Away'. Tot ik haar tranen van heimwee proefde.

Nu, zoveel later en op mezelf, moest ik oppassen niet weer tranen te proeven. Alles gaat voorbij, maar het verleden niet.

Mijn zoon Sean-Eric, gewoonlijk een nogal harde zakenman, had het in z'n toespraakje niet zonder emotie beredeneerd: 'Pa en ma gingen altijd zo graag een paar dagen naar *Cow City* Calgary,

het heeft jullie zoveel waardevolle vriendschappen opgeleverd. Dat waardevolle zou vader niet moeten loslaten!’

Maar wat mijn kleinzoon Milton daarna zei, gaf de doorslag: ‘Oma zou vast ook willen dat opa daar weer eens naartoe ging.’ Als zo’n jongen dat zegt, word je als boter zo week. Veel liever was ik in de achtertuin van ons huis aan de boulevard in Oakville gebleven. Tussen de rozen van Shirley. Haar paradijs.

Diep beneden mij kletsten de zweepen, zoefden de lasso’s en renden er cowboys door de arena. Nog even en de eerste durfal zou van de stier worden geslingerd. En dan moesten de races met de vierspanssen voor de *chuckwagons* nog beginnen. In de loop van de jaren waren er een handjevol mannen en een stuk of acht paarden bij verongelukt. Dieren gaan dood, maar paarden sterven. Pal voor me, in de diepte, de finishlijn.

Ik moest maar eens de benen strekken, even een rondje maken door het Stampede Park. In de schaduw van een boom vond ik een bankje aan de Elbow River. Op de hoge oevers stonden de wigwams van Canada’s eerste bewoners, met hun eigen nostalgie.

Ik zat nog er nog maar net toen er een oudere vrouw met een schattig kind op me af kwam lopen. Beleefd, schuchter bijna, vroeg ze of ze met het kleine meisje bij me op de bank mocht komen zitten. Ik schoof een eindje op, vroeg al even beleefd of ze plaats wilde nemen.

Terwijl het meisje zich aan oma’s borst nestelde, tuurde de vrouw de laagte in, naar de rivier. Plotseling keek ze naar me op en vroeg of ik er ook wel eens over piekerde waar een rivier nu precies begint en waar hij eindigt.

Het leek me een dooddoener om te zeggen dat hij begint bij de oorsprong en eindigt in zee en ik zei dus dat ik het niet precies wist.

‘Ik weet het ook niet zeker,’ zei ze, ‘maar hij begint met één druppel water die ergens uit de hemel valt. En waar de rivier ophoudt? Ergens daar waar het zoete water overgaat in het zoute, denk ik.’

Ik ging er eens goed voor zitten en filosofeerde dat de rivier is als

ons leven. ‘We weten dat het ontstaat en ten slotte eindigt, maar verder weten we het ook niet zo precies.’

‘Ja, en de rivier stroomt intussen gewoon door. En zoals het leven ook gewoon doorstroomt als wij er niet meer zijn,’ vulde ze aan, ‘zo zal dit kleine meisje later mijn leven verder leven. Maar dan wel met de verhalen die ik haar heb verteld.’ Ze keek een tijdje voor zich uit. ‘De Elbow River, en haar moederrivier, de Bow River, zijn altijd goed voor mijn volk geweest. Kunt u zien dat ik een Black Foot-indiaan ben?’

Ze wachtte mijn antwoord niet af. ‘Mijn kleinkind en ik hebben zojuist bloemen aan de waterstroom meegegeven, de bloemen zijn nu met het zoet onderweg naar het zout. Dat verhaal van de bloemen en de rivier blijft bewaard, het meisje zal het later weer doorvertellen.’ Traag schoof de stroom aan ons voorbij. Toen vroeg ze: ‘Hebt u ook alles wat het bestaan en de natuur u hebben ingepeperd, aan uw kinderen doorgegeven?’

Ik vertelde haar dat mijn vrouw en ik al jaren samen naar dit feest van de landveroveraars gaan. Want dat is wat de Calgary Stampede in wezen is, met z’n nepcowboys, *wagonraces* en de camping met de oorspronkelijke bewoners als bijprogramma. ‘De eerste jaren reden we in onze Chev in vier dagen van Quebec naar hier, later woonden we in Zuidwest-Ontario. Mijn vrouw en ik gaven ons dan met andere kolonisten over aan de feestvierende stad.’ Ik aarzelde om over mijn vrouw op te scheppen, we waren ook wel eens boos op elkaar, maar ik durfde gerust te zeggen dat ze een vrouw was van liefde en vriendschap, en dat alle mensen haar broeders en zusters waren. ‘Ikzelf ben een man die zich niet makkelijk aan anderen geeft. Vriendschap gaat bij mij tot zover en niet verder,’ zei ik. ‘Het zal wel met m’n kinderjaren en jongenstijd te maken hebben. Dat was een zware tijd. Heel diep in mij huist soms nog die wanhopige jongen van toen.’

‘Hebt u dat verhaal van die wanhopige jongen wel eens aan uw kinderen verteld?’

‘Nee, die kennen die wanhopige jongen niet.’

‘Hebt u het verhaal wel eens aan uzelf verteld?’ Eigenlijk niet, dacht ik.

‘Zoals de rivier altijd doorgaat met het brengen van water naar de zee,’ vervolgde ze, ‘zo moeten wij mensen altijd doorgaan met het vertellen van onze verhalen aan de kinderen. Wilt u mij wat meer over uw leven vertellen?’

En ik vertelde haar over het waterland aan de overkant van de grote oceaan waar mijn wieg had gestaan, over de stormvloeden die op onze dijken beukten, zoals ook de onrechtvaardigheden erop los beukten.

‘Bent u nooit teruggegaan naar uw geboortegrond?’ vroeg ze.

‘Nee. Misschien wel raar, maar nee, mijn vrouw en ik, we zijn nooit meer terug geweest. De grond was er zo karig, er was zoveel disharmonie.’

‘De pijn die u hebt, noemen wij wortelpijn,’ sprak de vrouw met nadruk. ‘Die voelt als reumatiek en zeurt maar door. Ooit moet een mens het pad terug nemen, zolang die plek nog bestaat. Pas dan is het leven rond, zoals alles wat goed is, rond is: de aarde, de zon, de maan, de sterren.’

Ik voelde dat het klopte wat ze zei, was onder de indruk.

‘Vertel me over uw vrouw en haar dood,’ vroeg ze toen, ‘het hoeft maar kort.’

‘In het kort?’ Welk woord moest ik kiezen? Verdriet? Berusting? Liefde dan maar?

‘Denk er anders nog even over na,’ zei ze terwijl ze opstond en haar kleinkind bij de hand nam. ‘Vertel het anders eerst hier aan de Elbow River, dan neemt de stroom uw woorden mee naar zee en hebt u het verhaal voor het eerst ook aan uzelf verteld.’

Terug op de tribune bleek de lege stoel naast me bezet. Door een man op leeftijd. Ik had geen zin in contact en zocht behoedzaam mijn plaats. De voorstelling boeide me niet, ik zat met mijn ellebogen op m'n knieën en keek met een schuin oog naar de handen van mijn nieuwe buurman. Ik kon zien dat ik niet naast een boer zat en gezien het merk van zijn schoenen was hij ook geen armoedzaaier.

Twee programmaonderdelen later, terwijl ik even achteroverleunde en hij voor zich uit zat te staren, nam ik nog iets anders waar: z'n programmaboekje kwam tevoorschijn, nu pas. Hij sloeg het open en deed het meteen ook weer dicht, er moest nog iets anders gevonden worden: zijn leesbril, en vervolgens moest hij op zoek naar een zakdoek om z'n bril schoon te maken. Maar: geen zakdoek. Niemand had hem eraan herinnerd zijn zakdoek niet te vergeten.

Tegen de trouwring om z'n rechteringvinger, die zo te zien ooit lelijk bekneld had gezeten en krom stond, zat nog een tweede trouwring. Als weduwnaar droeg ik ook de ring van mijn vrouw. Waarom eigenlijk? Om van je trouw tot voorbij de dood te getuigen? Om van je gemis en verdriet te getuigen? Of om te bedelen om een troostend woord? Zoals vanavond, in de Sixty-four, waar altijd wel een paar jongere weduwen zochten naar een man met een flinke auto onder de kont om op zondagmiddagen mee uit toeren te gaan.

Er was een halfuur verstreken toen de man naast me de rug rechte en zich naar me toe keerde. Kastanjebruine ogen, met fijn getekende, nog gitzwarte wenkbrauwen. Mooi oud geworden, dacht ik, dat is niet iedereen gegeven.

'Hoelang is het bij jou geleden?' Zijn vraag kwam zomaar uit de lucht vallen.

'In mei een jaar,' zei ik. 'Tsjaltsje. Ze kreeg een beroerte. In één klap was het gebeurd. En jij? Heb jij ook je vrouw verloren?'

'In augustus alweer twee jaar geleden. Grethe. Zo heette ze. Grethe. Altijd gezond geweest. Alvleesklierkanker.'

Zag ik in de oogopslag van de man iets van herkenning? Iets eigens? Had ik hem eerder ontmoet? Nee, toch niet. Was het zijn manier van praten? Nee, het was zijn stem die voor mij iets vertrouwds had.

‘Vorig jaar is ze gestorven,’ liet ik me ontvallen. ‘De tijd gaat hard, en ook weer niet.’

‘De tijd, daar zeg je wat. Oude mannen zoals jij en ik meten de tijd, maar in wezen meet de tijd ons.’ Wat kregen we nou? Hij was overgegaan op het Fries. Ik had hem zoëven de Friese naam van m’n vrouw genoemd, Tsjaltsje, terwijl ik het anders altijd over Shirley had.

‘Je praat tegen me in je memmetaal,’ stelde ik vast.

‘Mijn moeder kon maar kort moeder zijn, maar ook ik kreeg de eerste Friese woorden van haar mee. Al het Fries dat er later bij kwam, heb ik bijeengeschraapt, misschien wel om haar een beetje bij me te houden.’ Na een stilte: ‘Jouw wederheft heeft met die beroerte gelukkig niet lang hoeven lijden.’

‘Het gebeurde in mei vorig jaar, halfacht ’s ochtends. Zoals altijd rond die tijd trok ik de slaapkamergordijnen open om de nieuwe dag te begroeten.

“Hoe is het weer vandaag?” vroeg ze achter me. Ze lag nog in bed, en ik zei: “Heel helder, de lucht, de zee. Het wordt een mooie dag.”

Ik vertelde verder: ‘Over Lake Ontario streek een afluandig briesje, een zeiljacht voer de haven uit, de grote ballonfok viel niet meteen vol wind, maar uiteindelijk lukte dat toch. Het scheepje zeilde in het licht van de opkomende zon naar de oostelijke einder. En toen, opeens, hoorde ik iets, vlak achter me, een geluid als van een brekende golf die tegen het basalt bruist en dan nog even nahijgt. Zo stroomde het leven uit haar.’

De man had mijn verhaal diep voorovergebogen en met de ellebogen op de knieën aangehoord. Roerloos, maar nu kwam hij langzaam overeind: ‘Jij hebt zojuist verslag gedaan van een ramp.’

‘Het was het einde van een gelukkige tijd, ik ben geneigd de harde waarheid een beetje te stileren, om de ramp draaglijker te maken,’ legde ik uit. ‘Zo doe ik het ook met de dood van Shirley. De dood. Je kunt er net zo lang over lullen als je wilt, maar ik zie behalve die